

Eelco Runia. *Inkomend vuur. Augustus*

Wat te doen met de catastrofes, de oorlogen en andere geweldexplosies uit het verleden? Historici nemen ze gewoon op in hun verhalen, waardoor ze onwillekeurig iets minder catastrofaal worden. Wat voor de betrokkenen nog een overweldigende, onbevattelijke ervaring was, wordt in het geschiedverhaal min of meer genormaliseerd en van betekenis voorzien; het verliest zijn tergende contingentie ten gunste van de historische continuïteit. 'Het schrijven van geschiedenis bevrijdt ons van de geschiedenis', vond de Italiaanse filosoof Benedetto Croce.

De uitspraak wordt geciteerd in Eelco Runia's *Waterloo Verdun Auschwitz* (1995) en vat met een mooie paradox het centrale probleem samen dat in dit boek (evenals in Runia's veelgeprezen proefschrift *De pathologie van de veldslag* uit 1995) aan de orde wordt gesteld: de spanning tussen de concrete historische ervaring en het verhaal dat de historici er later van maken. In het geschiedverhaal verdwijnt die spanning, maar sommige catastrofes (denk aan de holocaust) weigeren hardnekkig zich in een zinvol verband te laten opnemen. Om morele redenen kan dat ook terecht zijn. Bestaat er een acceptabele geschiedenis waarin de Holocaust 'gewoon' zou zijn geworden? In zo'n geval is het zaak dat historici manieren vinden om de concrete ervaring (van de slachtoffers) niet op te offeren aan een coherent en begrijpelijk verhaal. Met andere woorden: hoe laten historische ervaring en historisch verhaal zich verenigen, zonder dat het een afbreuk doet aan het ander?

Volgens Runia is het antwoord te vinden in de literatuur. In zijn proefschrift demonstreert hij dit aan de hand van Tolstoj's *Oorlog en vrede*. In *Waterloo Verdun Auschwitz* noemt hij ook nog enkele andere schrijvers (onder wie Primo Levi) en wijst hij op de heilzame 'vormvernieuwing' waartoe literaire auteurs, veel meer dan historici, gewend zijn hun toevlucht te nemen. Zo verbazingwekkend is het dus niet dat de historicus (en psycholoog) Runia zich nu zelf tot de literatuur heeft gewend en met zijn nieuwste boek *Inkomend vuur* debuteert als romancier.

De catastrofe die ditmaal in het middelpunt staat, mag iets minder onhanteerbaar zijn dan de holocaust, maar blijft - binnen de Nederlandse verhoudingen - toch massief genoeg om het dilemma ervaring-verhaal krachtig reliëf te geven. Runia stort zich namelijk op de Nederlandse reacties op het Srebrenica-drama. Zijn hoofdpersoon Fabian de Groot heeft als kapitein-arts de fatale val van de Bosnische enclave meegemaakt en probeert sindsdien, buiten dienst en wonend in een keurig 'kernwapen- en allochtonenvrij' dorp, met zijn schokkende ervaringen in het reine te komen.

Of beter gezegd (en daar vooral zit de connectie met Runia's preoccupaties in zijn beide non-fictieboeken): Fabian tracht met alle geweld *niet* in het reine te komen met zijn ervaringen. Hij wil die juist in hun meest rauwe, elementaire gedaante vasthouden. De verschrikking waarvan hij getuige is geweest en die deel van hemzelf is geworden, weigert hij te laten oplossen in een geruststellend, bezwerend verhaal. Hij is een 'man zonder geschiedenis' geworden; zijn verleden heeft hij 'afgebeten', 'zoals een leeuw zijn geïnfecteerde staart'.

De radicaliteit van deze uitweg (als Srebrenica niet mag worden geneutraliseerd

in een geschiedverhaal, dan maar helemaal geen geschiedenis) geeft aan hoe hevig Fabian is getraumatiseerd, ook al ontkent hij dit zelf in alle toonaarden. De lezer daarentegen weet al gauw beter: deze kapitein-arts b.d., die zich heeft voorgenomen de vredige Nederlandse 'poldergemeenschap' met een 'onrustbarende aanwezigheid' op te zadelen, is knettergek.

Na een bezoek aan een 'reïntegratieconsulent' van het Pensioenfonds, meent hij als een volmaakte paranoïcus overal hulpvaardige lieden te zien die eropuit zijn om hem weer binnen de geordende samenleving te trekken, van de onschuldige studente die een scriptie schrijft over 'herinnering, trauma en ervaring in postmoderne egodocumenten' tot de aantrekkelijke moeder van een van de vriendinnetjes van zijn dochter Allegra.

Weg met alle hulpverleners! zo luidt Fabians parool, sinds het echec van de hulpverlening in Srebrenica. Toch is het moeder Minnie die het grootste gevaar belichaamt: niets zou Fabian, gescheiden van zijn vrouw en zich vaaglijk behelpend met een sekspop, méér afhouden van zijn zelfgekozen 'taak' dan een bevredigende relatie met een leuke vrouw. Vandaar dat hij zich overgeeft aan wonderlijke, 'hippocratische' rituelen met een uit Bosnië meegesmokkeld pistool, zijn Makarow, teneinde de door Minnie gewekte lusten weer tot bedaren te brengen.

De voorbije catastrofe mag niet opzijgeschoven worden voor toekomstig geluk. Het gaat erom de van tijd tot tijd genadeloos toeslaande *Bürgerschreck* te blijven, de 'heilige' afgezant van de catastrofe, te midden van een omgeving waar iemand met directe ervaring van zo'n in Nederland afwezige 'realiteit' voornamelijk exotisch en zelfs sexy wordt gevonden. Fabian betaalt er een zware prijs voor. Wie het traumatische verleden niet kan vergeten of anderszins verwerken, zal eraan bezwijken, lijkt Runia te willen zeggen. Rampen moeten wel geneutraliseerd worden, anders kan het leven niet verder. De 'geschiedenis' is onontkoombaar, ook al blijft zij moreel volstrekt onacceptabel.

In de roman wordt deze contradictie, dit pijnlijke dilemma consequent uitgewerkt, met als apotheose een spectaculaire zelfmoord: Fabian deponereert zichzelf letterlijk op de 'vuilnisbelt' (van de geschiedenis, ben je geneigd aan te vullen), de plek waar hij als totaal mislukte *peacekeeper* thuishoort. Daarvóór hebben we hem als een slaapwandelaar (niet toevallig bevat de roman een verwijzing naar Hermann Brochs trilogie *Die Schlafwandler*, waarin 'werkelijkheidsverlies' een van de grote thema's is) steeds meer ten prooi zien vallen aan gevaarlijke, onbewuste krachten, die hij met geen mogelijkheid in bedwang kan houden.

Het nadeel van zoveel consequentheid is alleen dat het verhaal nauwelijks verrassingen kent, zeker niet als je Runia's eerdere boeken hebt gelezen. Wèl valt er enig plezier te beleven aan Fabians geïnspireerde gefoeter op de Nederlandse regering (met 'doormodderaar' Kok aan het hoofd) die de blauwhelmen destijds naar Bosnië stuurde, zonder ook maar enig benul te hebben van hoe het in de grotemensenwereld toegaat.

Runia, duidelijk geen geboren romancier, doet bovendien merkbaar zijn best om zijn beschrijvingen smaak en kleur te geven. Vaak met succes: Hare Krishna's die 'als reusachtig snoepgoed over een beschaduwde speelweide waren uitgestrooid', de

ongestelde Minnie die in Fabians perceptie verandert in een 'kwistige, struif lekkende relmuis'. Maar soms gaat het mis, en dan lezen we bijvoorbeeld: 'Fabian voelde haar blik als een klamme vloed tegen zich oprijzen'. Dat is machteloze grootspraak, die niets meer zegt. Dit gevaar bedreigt de roman helaas ook nog op een fundamenteeler niveau: via de groteske overdrijvingen die de schrijver op zijn thema heeft losgelaten.

Kennelijk wil Runia zijn lezers, behalve een literaire illustratie van zijn historiografische ideeën, tevens een grimmige lachspiegel voorhouden. De boodschap wordt er daarom met forse hyperbolen (waanzin, geweld, zelfmoord) ingehamerd, ongetwijfeld mede om het typisch Nederlandse geloof dat 'het allemaal wel meevalt' te vermijden. Tegelijkertijd zijn het juist deze zelfde hyperbolen die de boodschap ondermijnen. Niet omdat het inderdaad meevalt, maar omdat het karikaturale drama dat Runia heeft verzonnen een te gemakkelijk contrast vormt met de stroperige morele brij, waarin de Sebrenica-ramp hier te lande de facto is verzand. Méér subtiliteit, ook in psychologisch opzicht, was vermoedelijk effectiever geweest.

Daarbij komt dat van 'vormvernieuwing' weinig of niets te bespeuren is. De kracht van *Inkomend vuur* zit in de belangwekkende thematiek, maar merkwaardigerwijs (gelet op zijn hoge dunk in deze van de literatuur en haar mogelijkheden) heeft Eelco Runia daarover in zijn beide non-fictieboeken indringender en zelfs vernieuwender geschreven dan in zijn eerste roman.

(*NRC Handelsblad*, 20-6-2003)